

SZÁSZ FERENC

## JÉZUS EVANGÉLIUMA A MAI VILÁGBAN

A kérdés megközelítéséhez még akkor is szükséges az előzetes fogalmi tisztázás, ha az máskülönben első hallásra is világos és félreérthetetlen. Tisztáznunk kell a jézusi evangélium és a mai világ fogalmát, hogy majd egymás mellé állítva őket, levonhassuk az adódó következtetéseket.

Az evangéliumon Jézus Istenről szóló tanítását, az általa hirdetett és megélt hit- és életfelfogását értjük, amely kortársai és követői számára örömeztetést értékel és érvényességgel bírt. Ugyanakkor tekintetbe kell vennünk, hogy Jézus evangéliumának van egy történelmi vetülete is, mely megköveteli, hogy azt is figyelemmel kísérjük, ahogy az kortársai tudatában, majd írásban rögzült és ránk maradt. Számon kell tartanunk az eltelt 2000 év alatt hozzátapadt értelmezés jelentés-árnyalatait és azt a módot, ahogy követői az ő tanítását és életpéldáját a ma világában képviselik. Az „üzenet“ fogalma feltételezi és magában hordozza, hogy az el is jut címzettjéhez s számára vagy értéket jelent vagy időszertütlensége miatt közömbös.

A „mai világ“ fogalmának képlete sokkal bonyolultabb és szerteágazóbb, megválaszolásának kevesebb az objektív alapja, s a meghatározásba beszűrődő szubjektivitás veszélye sokkal kísértőbb. A mai világ azt az ezredfordulóra majd hét milliárd lelket számláló emberi közösséget jelenti, mely e bolygón él, azt a sajátos lelki-szellemi közeget, amely a különböző földrajzi, gazdasági, politikai, kulturális és vallási körülmények között él, megosztott és mégis egységes emberiséget kortüneti pontossággal és hűséggel jellemezheti. A mai világ végső soron a harmadik évezred hajnalának embere, aki az örök kérdések mellett korának sajátos kihívásaival is szembekerül, azokra választ és megoldást keres.

### I. Általános kitekintés Jézus evangéliumára

#### 1. Jézus Istenről szóló tanítása

Feltételezhetjük, hogy Jézus Istenről szóló tanítása ismert. Keresztény vagy nem keresztény, hívő vagy hitetlen, valamilyen módon hallott róla, ha nem közvetlenül az evangéliumokból, akkor annak az élő szó, a betű, a kép vagy az információ-közvetítés más útján megvalósuló hirdetéséből. Éppen ezért annak bemutatásától eltekintünk. Csupán arra szorítkozunk, hogy Jézus istentanának legfőbb jegyeit: Isten egységét,

szellem voltát és atyaságát fölemlítve (Mk 12,29—30; Jn 4,24; Lk 11,2 stb.) e kérdés időszerű vonatkozásaira tekintünk.

a) Ami a jézusi istenfogalomnak a formálist túlhaladó, belső ismeretét illeti, úgy érezzük, hogy Jézus istenfogalmát maga a kereszténység sem ismeri és éli át azzal a bensőséggel és intenzitással, mint tanítványai és az első keresztények. Számukra az, amit Jézus Istenről tanított, az élmény erejével hatott, személyes örömuzenetet jelentett, és azonnali állásfoglalásra — megtérésre — készítő erő volt. A mai keresztény ember számára a jézusi evangélium Istenről és az ő országáról való tanítása kevésbé bizonyul örömuzenetnek a szó igazi értelmében. Erejét veszti az információ-özönben vagy a közömbösségben, és nem bír rá arra, hogy üdvösségünk munkálásáért gyökeresen változtassunk életünkön.

b) Jézus Istenről szóló tanításának kapcsán azt is meg kell vizsgálnunk, hogy az elmúlt 2000 esztendőben mennyire haladta azt túl az ismeret gyarapodása, mondhatunk-e ma — Jézustól függetlenül —, többet és mást Istenről? A válasz e kérdésre határozottan nemleges. Mi mindent, amit ma Istenről tudunk, legmagasabb rendű formájában összefoglalva, a Jézus evangéliumában találtuk meg és onnan merítettük.

Lényegesnek tartjuk, hogy bár Isten megismerése alapvetően a hit kérdése volt és marad, és kívül esik a tapasztalati megismerés körén. Jézus istentanáról ma is csak azt mondhatjuk, hogy elbírálásában a hit és az értelem nem áll ellentétben egymással. Amit Jézustól Istenről tanultunk, az ma is olyan igazság- és erőtöltettel bír, olyan metafizikai és erkölcsi értékkel, hogy jövőben is a jézusi evangélium alapja marad.

## 2. Jézus erkölcsi tanítása

Jézus erkölcsi tanítása Istenről vallott felfogásából következik, attól elválaszthatatlan, evangéliumának szerves és egyenrangú része. Erkölcsi tanítását, akárcsak istenfogalmát ismertnek tekintve csak főbb alapelveit említjük meg. Ezek: az ember jóra való képessége, istenfiúságra való elhivatottsága, akaratának szabadsága és felelős erkölcsi lény mivolta, a megtérés lehetősége, a jellem általi üdvözülés és az örökélet elnyerésének reménye és valósága. Jézus erkölcsi tanításában a legfőbb emberi kötelesség Isten, a felebarát és önmagunk szeretete (Mk 12,30—31).

a) Jézus erkölcstana, akárcsak istenfogalma, a ma hívő embere előtt sem ismeretlen, mégis elmondhatjuk, hogy nem épült be szervesen tudatunkba, még kevésbé tükröződik életgyakorlatunkban. Erkölcsi tanítását ma úgy tekintjük eszményinek, hogy egyben utópisztikusnak minősítjük, s ha nem is tagadjuk meg, más, könnyebben betartható, kevésbé igényes erkölcsi normákhoz igazítjuk életünket vagy az erkölcsi legalizmus útját választjuk. Erkölcsi tanításának kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy az eredeti jézusi embertant és erkölcsi tanítást a kereszténységen belül sokáig elnyomta és ma is háttérbe szorítja a páli és augusztinuszi etika vagy a filozófiai etikai rendszerek tanítása a sztoicizmustól a szituációs etikáig. Erkölcstana mégis óriási hatást gyakorolt és gyakorol a keresztények erkölcsi állapotára és fejlődésére. Mai életünk elképzelhetetlen volna anélkül a keresztény kultúra nélkül, amelyet végső soron Jézus tanításának köszönhetünk.

b) Jézus erkölcsi tanítása ma is érték. Arra a kérdésre, hogy ki az ember, és mi az ő rendeltetése, szerintünk mindmáig ő adta a legtel-

jesebb feleletet. Az ember Isten gyermeke, akinek Teremtőjéhez hasonlóvá kell válnia a lét emberi dimenziójában.

A jézusi evangélium emberképe más mint a tudományos antropológiáé, de végső soron azért nem ellentétes azzal. Az, ami a jézusi evangélium emberfelfogását megkülönböztetett jelentőségűvé teszi számunkra, metafizikai és valláserkölcsi háttere, istenközpontúsága, amely abszolút érvényességű erkölcsi parancsolatokat állít a hívő ember elé.

Jézus nem alkotott rendszeres erkölctant, mégis megnyugtatóan igazít el minden olyan erkölcsi kérdésben, amely egyéni vagy közösségi életünkben felmerülhet. Erkölcsi tanítása eszményiségében magasrendű, személyességében állásfoglalásra készítő, derűlátást és életörömet sugárzó: ma is méltó az „örömmüzenet“ megnevezésre.

## II. *A mai világ sajátos kérdései és Jézus evangéliuma*

Melyek a mai világ létfontosságú kérdései, és mennyiben adhat ezekre nézve eligazítást a jézusi evangélium?

E századvég legfontosabb kérdéseit a társadalmi rendszerek változásában, a hagyományos településszerkezetek és családi viszonyok fellazulásában, az információs forradalomban, a túlnépesedésben, a környezet-szennyeződésben, a termonukleáris önpusztítás veszélyében, általában az élet és gondolkodásmód, a hagyományos érzésvilág válságában határozhatjuk meg. Vallási szempontból világunkat a nagy monoteista vallások uralma, ezeknek a nem-vallásos világ- és életszemlélettel való együttélése jellemzi.

A keresztény világon belül a vallási érdeklődés ár-apályának vagyunk a tanúi. Az észak-amerikai és európai kontinensen, hivatalos statisztikák szerint, az ateisták száma növekszik, ugyanakkor a vallási érdeklődés újjászületését és mélyülését jelzik világszerte. A neoprotestantizmus tábora növekvőben van, de a hagyományos egyházak vallási közömbösségben élő tagjai közül is egyre többen aktivizálódnak. Mindez azt jelzi, hogy a mai világ emberének továbbra is életszükséglete a vallás, ezen belül a jézusi evangélium egzisztenciális a kor által felvetett sajátos kérdéseinek megválaszolásában.

### 1. **A szabadság és az erkölcsi autonómia**

A szabadság és annak legmagasabbrendű formája, az erkölcsi autonómia végső soron felöleli mindazokat a kérdéseket, amelyek az egyéni és közösségi önfenntartás és önmegvalósítás során napjainkban nagy fontossággal bírnak. Ezek a fogalmak, ha ebben a formában és értelemben nem is fordulnak elő az evangéliumban, annak szellemében fogalmazzák meg az erkölcsi nagykorúságnak azt az állapotát, melyre a jézuskövetőknek el kell jutniuk.

A szabadság és az erkölcsi autonómia, mielőtt az emberi létezés és személyiség kiteljesedésével azonosíthatnánk azokat a „valamitől való“ és „valamire való“ szabadságot jelentik: a tökéletesedő élet útjában álló anyagi és szellemi akadályok felismerését, a megszüntetésükre irányuló igény felébredését és a túlhaladásukra irányuló tudatos állásfoglalást és cselekvést.

a) A szabadságra és erkölcsi autonómiára irányuló igény és törekvés a ma emberében is elevenen él, s alapfokon az emberhez méltó anyagi lét biztosítására, a társadalmi, politikai, kulturális és vallási elnyomott-

ság megszüntetésére irányul. Közismert, hogy az emberiség tekintélyes része ma is éhez, nyomorog, kizsákmányolt, meg van fosztva a kulturális felemelkedés legegyszerűbb jogaitól és lehetőségeitől. Ennek az állapotnak a külső okai jól ismertek: a méltánytalan gazdasági világrend, a népességrobbanás, a fejlődő országok technikai civilizációjának alacsony foka, az önkényuralmi társadalmi berendezkedés, a faji, nemzeti, nyelvi és vallási türelmetlenség, megkülönböztetés és elnyomás. A szegénység, nyomor és elnyomottság főleg az ún. „harmadik világ” országainak népességét sújtja, de az emberiség oly nagy hányadát érinti, hogy azokat korunk legsúlyosabb és legsürgetőbb megoldást váró kérdéseinek kell tekintenünk.

A szegénységben és elnyomásban élő ember Istentől nyert, természetes jogának érzi, hogy állapotán változtasson, felszabaduljon. Korunk általánosan elterjedt felfogása, erkölcsi normarendszere és gyakorlata szerint ennek a felszabadulásnak a gyakorlati útja a társadalmi forradalom és politikai harc ideológiai és fegyveres formája. E jogos felszabadulási igény és küzdelem, elsősorban a kizsákmányolás és elnyomás megosztotta az emberiséget: szembeállított társadalmi osztályokat, népeket és nemzeteket, különböző politikai és társadalmi rendszerben élő országokat.

A jézusi evangélium szellemében hogyan kell látnunk a szabadság és felszabadulás kérdését a mai világban?

Az evangélium szerint nyilvánvaló, hogy a szegénység, főleg ha kizsákmányolás eredménye, a nyomor, az elnyomottság nem természetes állapota az embernek, teljes ellentétben áll Isten akaratával, képességeinkkel, rendeltetésünkkel, a jézusi evangélium szeretet-parancsolatával. Az okok, amelyek ide vezettek emberek, társadalmiak, nem pedig természeti vagy gazdasági szükségszerűségek. A válság az emberiség egy részét éppen a másik rész közreműködésével vagy hallgatólagos elnézésétől kísérve sújtja, akkor, amikor lehetőségünk és hatalmunk van rá, hogy ezen az állapoton változtassunk. Nem védekezhetünk azzal, hogy a nyomor és elnyomás oka a természeti adottságokban, gazdasági törvényszerűségeken, az emberi faj túlszaporodásában rejlik: mindezeket inkább tüneteknek, az emberi fejlődés velejáróinak tekinthetjük.

Az emberiség szabadság-válságának oka — az evangélium szellemében vizsgálva e kérdést —, az ember és Isten, az ember és világ, az ember és embertárs közötti viszony, kapcsolat erkölcsi fogyatékosága: a tudatlanság, a véték, a bizalmatlanság és félelem, a szeretet hiánya, az önzés és gyűlölködés, a hatalom és uralkodási vágy. Erkölcsi gyarlóságunk, kiskorúságunk az oka annak, hogy megtagadva Isten akaratát, a felebarátaink iránti köteles testvéri szeretetet, nem a szolgálat szellemében vállaljuk és éljük meg életünket, és a társadalmi rossz csökkenése helyett, melyre lehetőségünk volna, tovább növeljük azt. A világ, amely Isten szándéka szerint azért adatott nekünk, hogy a fejlődő élet és ember meghitt és barátságos otthona legyen, ezért lett sokak számára „siralomvölgy”, testi és lelki szenvedés színtere.

A nyomor és elnyomottság azért károsítja meg az embert, mert akadályává válhatik az emberi rendeltetés betöltésének, a lelki-szellemi tökéletesedésnek. Szegény és gazdag, elnyomott és elnyomó egyaránt károsodik általa, attól fosztja meg önmagát is, hogy életét Isten ajándékának tekinthesse, és Isten e világban való jelenlétéként élje át, hogy önmaga

lényegbeliségét megérthesse és kibontakoztathassa, és az emberiség testvéri közösségében otthonra lelhesse. A nyomor és elnyomás így lett és marad a közösségi üdvözülés egyik legfőbb akadálya.

Jézus szerint a tudatosodó hiány-állapot egy olyan lelki fogékony-ságot hordoz, olyan erkölcsi potencialitást jelent, amelynek pozitív megnyilatkozása is van: a világban elsősorban a szegények, az elnyomottak képviselik, hordozzák a mesterkéletlenség, az önzetlenség, a nyitottság, az együttérzés, a bátor sorsvállalás, a hit, remény, szeretet erényeit. A szabadságra és felszabadulásra törekvő ember evilági küzdelme egybe-esik erkölcsi rendeltetése vállalásával vagy legalábbis közel áll ahhoz.

Jézus tanítása szellemében a hiányállapotot nem a külső viszonylagosságok szintjén kell vizsgálni és orvosolni, csak az emberi személyi ség isteni mivoltából és végtelen értékéből kiindulva lehet azt igazán megérteni. Jézus legalább is ezt tette, amikor Isten gyermekét látta minden emberben, külső állapotától, meghatározóitól függetlenül, amikor vállalta és tanítványaitól megkövetelte a szegényekkel és elnyomottakkal, kiszolgáltatottakkal való teljes szolidaritást. Az evangéliumot is elsősorban nekik hirdette, vagy legalább is főleg a szegények és kitzasztottak körében talált az meghallgatásra, követőkre és bizonyult örömmüzenetnek.

A nyomortól és az elnyomástól való felszabadulás Jézus szerint nem az anyagiak felhalmozásában és a hatalom bírásában, ezekre való törekvésben áll, hanem egy eszményi, örök értékrend felismerésében és elfogadásában, az Istennel és felebaráttal való teljes szeretetközösségben, mely a szolgáló életben ölt testet. A felszabadulás, a szabadság túlmutat a történetiségen, a külső körülményeken, s bár a történelemben, látható formában megy végbe, Istenországában és az ember erkölcsi autonómiájában valósul meg, az örökélethez tartozik (Mk 10,34—35; Lk 6,20; Mt 6,33 stb.).

A szabadság, a felszabadulás útja Jézus szerint az erkölcsi tökéletesedés (Mt 5,48). A világot és az embert, éljen az bármely korban, teljesen és végérvényesen csak az erkölcs egyéni és közösségi forradalma válthatja meg és juttathatja a szabadság, az erkölcsi autonómia, Istenországa állapotába. Az emberiség szorongató kérdéseit csak erkölcsi nagykorúsodása fogja megoldani. Minden felszabadulásért és felszabadításért vívott küzdelem az erkölcsi tökéletesedés folyamatába torkollik és onnan is indul ki.

Az erkölcsi tökéletesedés a legnehezebb küzdelem, melyet az embernek a maga szabadságáért meg kell vívnia. Ez pedig kemény helytállást, áldozatkésztséget, türelmet igényel. Belső színtere az emberi lélek, és ki-fele csak egyetlen fegyvert vehet igénybe, a szeretetet. Eszközeinek is hasonlóan békéseknek kell lenniük: a tanításon és példamutatáson kívül, a szeretet és szabadság semmilyen más eszközt nem alkalmazhat. Az evangélium szolgálatát mindenkor csak Istenbe vetett mélységes hittel, a világ, az ember iránti végtelen szeretettel és bizalommal lehet és szabad vállalni. Úgy, ahogy azt Jézus tette élete végső percéig.

b) Az ember szabadságának, az erkölcsi személyiségi autonómiájának az említetteken kívül más akadályai is vannak. Ezek, ha bírnak is megfelelő objektív alappal a külső világban, elsősorban a tudatban és a lélekben hatnak, ezért belső akadályoknak is nevezhetjük őket. Ilyenek a tudatlanság, a vétek, és a félelem. Valamennyi közül a felszabadulás

emberi útja ma a félelmet mutatja a legnagyobbnak, mint amelyen a ma emberének mindenképpen győzedelmeskednie kell.

A félelem olyan többé-kevésbé megalapozott kényszerképzet, mely megbénítja az emberi aktivitást vagy éppen ellenkezőleg, irreális, meg-gondolatlan, elhamarkodott, s így káros cselekvésre sarkall. A félelem állandó kísérője az emberi létnek, mint az emberi létet és életet fenye-gető veszélyeztetettség ösztönös vagy tudatos átélése. Korunk különösen felerősítette, s ezen nem is csodálkozhatunk. Elég ha e század két világ-háborújára, a technikai és biológiai tudás ellenőrizhetetlen és ellenünk felhasználható megvalósításaira, az atomháború veszélyére, a környezet-szennyeződésre, egyszóval az élet és az emberiség állandó és egyetemes veszélyeztetettségére gondolunk. Mindezek hatványozottan felerősítették a mindenkori egzisztenciális félelmet.

A félelem káros volta abban mutatkozik meg, hogy rombolja az em-beri személyiség integritását, korlátozza vagy teljesen megszünteti er-kölcsei autonómiáját. Nem kis mértékben a félelem áll a hagyományos er-kölcsei normák elvetése, a modern hedonizmus, a kábítószeres nyújtotta irreális és mesterséges álmvilágba való menekülés, az ártatlan pótcselek-vés vagy a terrorizmusig menő agresszivitás mögött. Téves vagy hamis információ-szolgáltatással társulva, a félelem megteremtette, lehetővé tette a mai ember nagyfokú irányíthatóságának rossz célokra való ki-használását is. Mi magunk vagyunk a tanúi, hogy a félelem a vallás világában is egyre nagyobb teret hódít.

Eligazíthat-e a jézusi evangélium a félelem mai labirintusában? A válasz — hitünk szerint — igenlő lehet. A félelem nem volt ismeretlen Jézus világában sem, s ő éppen az evangéliummal vette fel ellene a küzdelmet. Isten atyaságának hite és a belőle következő gondviselés tu-data megszünteti az ember egzisztenciális félelmét. Jézus vallásában a hívó ember a személyes Istennel kerül közvetlen, bizalmas kapcsolatba és életközösségbe, s ez mint oltalom és védettség-érzet vetítődik ki a lélekben. A testvéri világban az embernek embertársától nem kell tar-tania. A világ állapotán hatalmunkban áll a jó irányba változtatni. Az evangéliumi reménység és bizalom épp arra hivatott, hogy feloldja az emberi tudat és akarat bénultságának béklyóit, visszaadja az irreálisba menekvőnek a való élet értékét és megbecsülését, agresszivitás helyett szolgáló, békés magatartásra ösztönözzön. Csak a félelem fölött győzedel-meskedő ember számúzheti a lelkéből a bénító csökkentértékűség és te-hetetlenség tudatát vagy a túltengő, káros kiválasztottság érzését, győze-delmeskedhetik a fatalizmuson és fanatizmuson. A félelmén uralkodó em-ber erkölcsi autonómiájának védelmét élvezzi: nem kényszeríthető és manipulálható, mentes marad minden fizikai és szellemi bódulat máko-nyától. Épp ezért olyan különösen fontos, aktuális kicsengése a jézusi evangéliumnak a „ne féljete!” biztató és bátorító szava (Mt 10,28 stb.).

## 2. Az elidegenedés

a) Valláserkölcsei értelemben az elidegenedés Istentől, a felebaráttól és önmaguktól való eltávolódás és elszakadás. Mint ilyen kisebb vagy nagyobb mértékben mindig kísérő és kísértő veszélyeztetettsége volt az emberi létezésnek és vallásosságnak.

A mai világban az elidegenedés azért válhatott a kor egyik legszem-betűnőbb válságtünetévé, mert a termelési mód és viszonyok, a hagyó-

mányos családi és kisközösségi életforma gyors felbomlása készületlenül érte az emberiséget. Főleg a jóléti és fogyasztói társadalomban élő embernek kellett, szinte egyik napról a másikra, szembenéznie a hagyományos életforma és értékvilág válságával. A munka elvesztette személyességét, az emberi kapcsolatok elsilányultak, formálissá váltak. Mindez nagyfokú elszigetelődésre, atomizálódásra és elmagányosodásra vezetett. Az elidegenedés, mint az emberi személyiség identitás zavara azt jelzi, hogy válságos, átmeneti korban élünk.

Jézus evangéliumának szemszögéből vizsgálva az elidegenedés kérdését megállapíthatjuk, hogy Isten eszméje nélkül a létnek és az életnek csak egy kis, szűk területét foghatjuk át, miközben emberi szükségleteink ezt a szintet messze túlhaladják, egy transzcendens abszolútumra irányulnak. A jézusi evangélium értéke és aktualitása abban van, hogy egy olyan istenfogalmat kínál, amelyben a személyfölöttiség és a személyesség eszményien ötvöződik, s amely az emberi lélek minden igényét képes kielégíteni. Isten mérhetetlenül fölötte áll az embernek: tapasztalatfeletti, transzcendens lény. Ugyanakkor az is elmondható róla, hogy mint immanens valóság a hitben olyan közel kerül hozzánk, mint földi szülő az ő gyermekéhez, „atyának“ érezhetjük és nevezhetjük. Istenfogalma által Jézus evangéliuma megszünteti a hívó ember kozmikus árvaságát, erkölcsének viszonylagosságát, s ha az erkölcsi tökéletesedés kötelessége nehéz feladat elé is állít, az emberi szabadság és önkeresés elveszti tragikusságát: „evangéliumivá“ válik.

Az istenfiúság magába foglalja és feltételezi az emberi testvériség eszméjének elfogadását és a szeretet életgyakorlatát. A magány nem ontológiai meghatározottsága az embernek, Isten gyermeke egy testvéri közösség alanya és tárgya, aki előtt nyitva áll a szeretetben megvalósuló kommunikáció lehetősége és a közösségi üdvözülés útja. Az elidegenedés csak akkor lép fel, ha az ember megtagadja rendeltetésének betöltését és megtérése pillanatáig áll fenn, a szolgáló élet választásáig és vállalásáig. Jézus evangéliuma nem volt más és ma sem más, mint az elidegenedett ember megtérésre való hívogatása. Ebben van mindenkori és mai aktualitása is.

b) Az elidegenedés nem kerülte el a történeti egyházak hagyományos gyülekezeti életét sem. A hívó ember nem találhat önmagára és testvéreire az elidegenedett gyülekezetben. E helyzet tudatosodása után nyilván kísérletek történtek annak meghaladására, és örvendetes tapasztalatok jelzik, hogy a jézusi, az evangéliumi minta alkalmas az egyházi, gyülekezeti élet megreformálására.

### 3. Hagományosság és megújulás

Régi és új együttes előfordulása, folyamatossága és szembenállása a fejlődés rendjében nem új felfedezés, meglátás a vallás világában sem: minden korban, különösen ha az felelősséggel viseltetett a jövő iránt, számon tartották és számoltak vele. A régi és új szembesítése, mérlegelése és értékelésük eredményének állásfoglalásban és tettekben való tükröződése koronként mégis fokozottabban jelentkezik, s ezek a korszakok döntőeknek bizonyulnak az emberiség további fejlődésére nézve.

A jézusi evangélium a hagyományos és új értékek szembesülésének egy olyan feszült pillanatát örökítette meg a vallás világában, amely mai napig megőrizte tanulságainak érvényességét. A jézusi evangélium

egyik erőterét kétségtelenül a megkövesedett, túlhaladott nemzeti mono-  
teizmus és az egyetemesség gondolatának összecsapása határozza meg.  
Jézus a maga korának és népének vallásosságából valósággal kiemelte a  
továbbélésre méltó és alkalmas értékeket, elsősorban a monoteista isten-  
eszmét, s ezeket olyan új erkölcsi tartalommal töltötte fel és ötvözte  
össze, hogy az új vallás alkalmassá lett arra, hogy egy új szellemi világ  
alapjává váljék. Mint Isten prófétája és vallásalapító, Jézus könyörtelenül  
elvetette kora vallásosságának minden túlhaladott, kiürült elemét és for-  
máját. Elég ha itt arra gondolunk hogyan határozta meg újra a fele-  
barát fogalmát (Lk 10,30—37) és hogyan értelmezte újra a szombatot,  
a bűjtöt, az alamizsnálkodást, az imádkozást, a esküdzést (Mt 5—7 r.).  
A vallásosság megújításában Jézust nem külső szempontok vezették. A  
hagyományos nem azért rossz, mert régi, hanem azért, mert az új vallás  
alapvető igazságaival és szellemével nem fér össze, azt elerőtleníti, nem  
hagyja érvényesülni. Jézus azokat az erkölcsi parancsolatokat is átérté-  
kelte, másként alapozta meg, amelyeket továbbra is érvényeseknek te-  
kintett és megtartott (Mt 5—7 r.). A vallás-erkölcs formai kérdéseiben  
mindig az evangélium tartalmi lényegének kívánalma szerint döntött.  
Száműzött a vallásból minden külső és hamis tekintélyt, formalizmust  
és rigorizmust, s a vallás-erkölcsi életnek, Isten tiszteletének és az ember  
szolgálatának csak azt a két formáját tartotta meg, gyakorolta és aján-  
lotta, amelyek a vallás lényegéből következően örökkévalóak: az imád-  
ságot és az erkölcsi cselekedetet. Ezeket is megtisztította minden külső-  
ségtől, és követőinek nemcsak teljes szabadságot adott a velük való élés-  
re, de szinte számon is kérte tőlük, élnek-e e szabadsággal? Jellemző,  
hogy egyetlen kötött imáját csak kérésre és mintaként tanította (Lk 11,  
1—4), ő maga mindig félrevonulva, magányosan imádkozott, kevés szó-  
val és ezt ajánlotta tanítványainak is (Mt 6,5—8; 26,39).

Jézus a cselekedetnek sem szabott semmiféle külső feltételt, egyedül  
erkölcsi tartalmát kérte számon. A szertartásossághoz való ragaszkodás  
is idegen tőle (Jn 4,24); (még akkor is, ha ő maga néha gyakorolta azokat)  
nem tulajdonított neki különösebb jelentőséget. Ő maga megkeresztel-  
kedett, de ezt nem tette kötelezővé, bűjtölt is, ha lelki szükséglete azt  
úgy kívánta, de nem a hagyományos bűjtnapokon. Az úrvacsora szerez-  
tetése kivételes alkalmának, hogy Jézus valamilyen szertartásszerű  
gyakorlatot kér tanítványaitól, de az ő életében ez is kivételes és egy-  
szeri alkalom (Mt 26, 26—28). Elmondható róla, hogy tanította, gyako-  
rolta és megvalósította az istentisztelet eszményi tisztaságát és szabad-  
ságát, vallásossága annyira a tökéleteshez közelít, hogy formailag is ki-  
lépett a múlandó, időbeli, hagyományos keretek közül.

Hogy a vallásnak ilyen megújítása, minden külsőségtől, kötöttségtől,  
formalizmustól, túlhaladott hagyománytól való megtisztítása milyen óriási  
dolgot jelentett, azt abból is lemérhetjük, hogy nem zajlott le zökkenő-  
mentesen, ütközések nélkül. Az evangélium „háttérzajából“ különösebb  
megerőltetés nélkül kihallhatjuk ma is, hogy ez a kompromisszumot nem  
ismerő, minden üres formát elutasító magatartás volt az egyik fő oka  
annak, hogy a judaizmus vallási vezetői Jézus megsemmisítésére törtek  
és csak akkor nyugodtak meg, amikor el is érték céljukat. Ami számunk-  
ra maradandó tanulság: Jézus élő, kötetlen, szabad vallásossága nagy  
hatást gyakorolt kortársaira, igazi, belső tekintélyt ébresztett. Kortársai  
jól érzékelték, hogy Jézus magatartásának szokatlansága nem különcsé-



get, nem túlhajtott individualizmust és nonkonformizmust takar, hanem mély, őszinte hitet és vallásosságot. Tudatos programja nem vallott kudarcot: „Új bort sem töltenek régi tömlőbe, mert a tömlő szétreped: a bor is kiömlik, a tömlő is elpusztul; hanem az új bort új tömlőbe töltik és akkor mindkettő megmarad“ (Mt 9,17).

Ha összevetjük a mai keresztény vallásos gyakorlatot az evangéliummal, csak akkor mérhetjük le, milyen visszafejlődést jelentett a vallás számára az az engedékenység, mellyel a keresztények, az új vallás fennmaradása érdekében, a régi, látványosságra és formalizmusra nagy hangsúlyt fektető „pogány“ hagyomány iránt viseltettek. A tiszta, szabad, belső evangéliumi vallásosságtól nagyon messze állunk, s csalóka önmentegetőzés az, hogy a vallásos érzés csak formális keretek és a hagyomány éltető talaján bontakozhatik ki.

Meggyőződésünk szerint a kereszténységnek áldozatok árán is ragaszkodnia kellene a jézusi programhoz, következetesebben kellene arra törekednie, hogy annak szabad, minden túlhaladott formalizmustól és üres szertartásosságtól mentes vallásosságának érvényt szerezzen. Ugyanakkor meg kellene keresnünk azokat a formákat, amelyek korunk életmódja és életérzése szerint nyújthatnának otthont a jézusi evangéliumnak. Még akkor is ez tűnik a jövő járható útjának, ha az evangéliumi szellem háttérbe szorulása révén a vallási és egyházi hagyományhoz való ragaszkodás különösen fontos szerepet tölt be vallási és egyházi életünkben, és tudatában vagyunk annak is, hogy e ragaszkodásban örök emberi igény nyilatkozik meg. Nem a hagyomány jelentőségének, a szertartásosság, a külső formák fontosságának tagadása az, ha számot vetünk a jézusi tartalom és a hagyományos vallásosság viszonyával, hanem a jövő iránti aggodalom megnyilatkozása. Épp az evangéliumi szellem készlet erre, mely híven jelzi, hogy a hagyományos gondolkodás a megtartást, a konzerválást híven szolgálhatja ugyan, de a fejlődést aligha. A tradícióhoz való merev ragaszkodás csak ideig-óráig tölthet be pozitív szerepet abban a szellemi világban, mely teljes egészében a szabadság és fejlődés elkötelezettje. A forma sohasem teremthet, mindig a tartalom szüli és rombolja szét azt, a maga megnyilatkozásának, önérvényesítésének mindenkori igénye és szüksége szerint. Az evangélium szelleméhez akkor vagyunk hűek, ha a régi, hagyományos értékeket állandóan figyelemmel kísérjük, újraértelmezzük, az élő vallásosság vérkeringésébe bekapcsoljuk vagy — ha erre már nem alkalmasak —, újakat, megfelelőbbeket keresünk. Mindezt az evangélium ügye és a vallásos ember iránti végtelen szeretettel, megértéssel és tisztelettel, elővigyázatossággal és felelősséggel kell tennünk. És időben: még mielőtt a ma felnövő, holnapi ember a tőle idegen, számára érthetetlen vallási és egyházi formalizmus miatt a jézusi evangélium tanításától elszakadna és más forrásból, más utakon keresné vallási igényének kielégítését vagy teljes vallásétkölcsei közömbösségbe süllyedne. Hódít szerte a világban a primitív, mágikus, ceremonális vallásosság, a vallási tudatlanság, a babonáság és félelem; a vallás belső lényegét háttérbe szorította a külső tekintély tisztelete. A ma hívő embere többet érdemel, ezért kell találokznia a jézusi evangélium tiszta, szabad és magasrendű vallásétkölcseivel.

Jézus életét áldozta a vallás szabad fejlődéséért, megújulásáért, jövőjéért. Sokakat megbotránkoztatott, még több kortársát megnyerte Isten-

országa ügyének. Az élő Istenbe vetett hit élő vallásosságát képviselte a világban, a múlt iránti megbecsüléssel, a jövő iránti felelősséggel, Isten és ember iránti határtalan szeretettel. Ez a mi kötelességünk is.

Három kérdés köré csoportosítva próbáltuk összefoglalni a ma világnak és hívő emberének legfontosabb válságtüneteit, felvázolni velük kapcsolatban a jézusi evangélium lehetséges eligazítását. Ezeket a körünkben sajtóságon jelentkező kérdéseket akár lokalizálni is lehetne a keresztény világnak azokban az övezeteiben, ahol a legélesebben jelentkeznek.

A szabadság kérdése a dél-amerikai és afrikai kereszténységet foglalkoztatja a leginkább, egy fiatal, önmagát kereső, érvényesülésre, felszabadulásra, a népi tömegekkel teljes szolidaritást vállaló kereszténység fő problémája. A keresztény világon belül e század második felében az itt megszülető, innen táplálkozó „felszabadulási teológia” szellemi mozgalma jelentette a legnagyobb pozitívumot, az egész keresztény világot önmagával való szembenézésre kényszerítette, a szolgálat kérdésének újbóli felvetésére és tisztázására.

Az elidegenedés főleg a nyugat-európai és észak-amerikai kereszténység problémája. A fejlett ipari civilizáció országai szembesültek a leginkább e kérdéssel, s ez vallásos életükben, teológiájukban is tükröződik.

Végül a hagyományos és megújuló vallásosság a közép- és keleteurópai kereszténység legfontosabb kérdése. Ez veti fel számunkra a legtöbb megfontolandó, tisztázandó teendőt. A közép- és keleteurópai kereszténység különböző korokból fennmaradt erős népi és történelmi hagyományokat olvasztott magába, s ezek sajátos színezetet adnak vallásosságának. Hosszabb vagy rövidebb távra tekintve vissza, ezek az erős és termékeny vallási és egyházi hagyományok azt a meggyőződést szülhetik, hogy a hagyományokhoz való pusztán hűség, ragaszkodás a vallásosság általuk való védelme és konzerválása a jövőt jelentheti számunkra. Számos jel arra mutat (vallási igénytelenség, közömbösség, tudatlanság), hogy ez nem így van. E kérdés őszinte, mélyreható vizsgálata és a hagyományból táplálkozó, megújuló vallási és egyházi élet modell-értékű elemzése olyan területe lehet teológiánknak, amelynek tanulmányozásával a legtöbbet szolgálhatnánk az egyetemes kereszténység ügyének.

### III. *A mai világ és a jézusi evangélium találkozásának útjai és módzatai.*

Hogyan, milyen úton találkozhatik a mai világ a jézusi evangéliummal? Alapfokon e találkozás két útját határolhatjuk el egymástól.

a) A jézusi evangéliummal való közvetlen találkozás a történetileg rögzített jézusi tanítás és élet példa személyes megismerésében áll, az evangéliumok olvasásában és tanulmányozásában. Ez a legegyszerűbb út a jézusi evangélium megismerésére, a találkozás létrejöttéhez csupán annak objektív és szubjektív feltételeit kell biztosítani.

Az objektív feltétel biztosítása nem jelent mást, mint az Újszövetség minél több nyelvre való lefordítását és annak a szavatolását, hogy az minden írástudó hívő emberhez eljut, rendelkezésére áll. A szubjektív feltételnek való eleget tevés már bonyolultabb. Elsősorban az evangélium iránti érdeklődés felébresztését és ébrentartását jelenti, annak tudato-

sítását, hogy az evangélium ma is értéket hordoz, érdemes megismerni és tanulmányozni. E szubjektív feltétel, az evangélium megismerésére irányuló személyes igény felébresztése azért is nehéz, mert a bibliai szöveg információt hordozó fogalom-, jelkép-, és metafora rendszere egyre távolabb kerül a ma emberétől. Nagyon sok fogalom és kép, példázat, melyet Jézus használ, elvesztette és fokozatosan elveszti információhordozó, értelmi és érzelmi töltetét. Ma ez a nehézség még áthidalható: az evangéliumok ebben a formában is képesek érdeklődést ébreszteni és hatást elérni és az új fordítások további segítséget nyújtanak. A jövőre nézve mégis fel kell vetnünk azt a gondolatot, hogy majd szükségessé válik az evangélium örök lényegének, istenfogalmának és erkölcsi tanításának a ma, illetve a holnap, a jövő fogalmi, képi nyelvére való átültetése, hisz az csak így találkozhat a Jézus korától teljesen eltérő anyagi és szellemi körülmények között élő ember értelmi és érzelmi világával. Az evangéliumi üzenetnek élő módon kell eljutnia a mindenkori emberhez, hogy figyelmét felkeltesse és szerepét betölthesse. Az evangéliumok „átírása“ a ma emberének „képére és hasonlatosságára“ üzenetük meghamisítása nélkül egyike elvégzendő feladatainknak: az ami bennük történeti, múlandó, nem rejtheti el és fojthatja meg örök mondanivalójukat.

b) A jézusi evangéliummal való közvetett találkozás valamilyen közvetítő személy vagy közeg beiktatását jelenti az evangéliumi üzenet és címzettje közé. A közvetett találkozás annak a függvénye, hogy Jézus tanítványai, régen voltak és maiak, hogyan hirdetik és képviselik a világban az ő evangéliumát, hű, vonzó és építő módon tudják-e ezt tenni? Végző soron a közvetett találkozás a keresztyén missziót jelenti, annak külső és belső formájában. E misszióknak két eszköze van: a tanítás és a példaadás.

A nem-keresztyén világgal a jézusi evangélium két formában találkozhat: a konfrontációban és a dialógusban.

A konfrontáció a hit- és felfogásbeli különbségekre, elhatároló sajátosságokra tekint, a másik vallás, világnézet és saját hitünk és meggyőződésünk között húzódó, esetleg feloldhatatlan ellentétekre. Az igazság keresésének, kutatásának és a hitvédelemnek szolgálatába volna állítandó, ha legtöbbször nem fajulna türelmetlen támadássá, nyílt ellenségeskedéssé. A konfrontáció szükséges, de mint az igazság keresésének tárgyilagos módjának csak akkor van helye és értelme, ha részévé válik a dialógusnak, beépül a párbeszédbe, türelmes és kizárólag békés eszközökkel él.

A dialógus, mint a jézusi evangélium és a nem-keresztyén világ találkozásának másik módozata, kétszeres megalapozottsággal bír. Egyrészt a jézusi evangélium szellemében gyökerezik, mint szeretetteljes közeledés, kapcsolatteremtés egyetlen formája, másrészt a világ mai valóságában. Olyan világban élünk, melyben az egymástól való függés, egymásrautaltság lehetetlenné tesz mindenfajta elzárkózást, egyéni és közösségi elszigetelődést. A párbeszédnek szükségszerűen létre kell jönnie olyan felek között, akiknek közös az élethelyzetük és közösek gondjaik. Az evangélium ebbe a többszörös párbeszédbe úgy lép be, mint a Jézust követők hit- és életfelfogásának alapja, meghatározója. Anélkül, hogy erkölcsi tanításának teológiai alapvetéséről lemondana, a dialógusban különösen etikai kicsengését erősíti fel. Antropológiai látásmódját, ember-

központúságát kihangsúlyozva azt keresi, hogy az egyéni és közösségi erkölcs terén hogyan szolgálhatná hatékonyabban a ma emberét. Eszmei integritásának szigorú megtartása mellett, de a végső világnézeti kérdéseket lehetőség szerint mellőzve, a közös emberi értékekre és egzisztenciára tekintve, a jézusi evangéliumot képviselő kereszténységnek minden dialógusban ott van a helye, amely a közös holnapért, az emberért érzett felelősség jegyében bárhol a világban kibontakozik és folyik.

A jézusi evangéliumnak, — bármily furcsán hangzik is —, nemcsak a nem-keresztény világgal kell keresnie a találkozást ma, hanem magával a kereszténységgel is. A keresztény közösségnek az állandó belmiszó és reformáció állapotában kell élnie, a mindenkori jelenhez való alkalmazkodásban, annak szolgálatában, s ezt a folyamatot egyedül a jézusi evangélium irányíthatja megnyugtató módon. A jelennel való szembesülésben, Istenországa „itt és most“ való építésében, Jézus tanítványainak körében időről-időre az evangélium egyes vonatkozásai előtérbe kerülnek, majd háttérbe szorúlnak, de a kereszténység egészséges jövője megköveteli a jézusi evangélium egészének megőrzését, felelevenítését és a keresztényekhez való újbóli eljuttatását.

A keresztény egyház s főleg annak protestáns ága tanító jellegű intézmény is, mely szervezeten, irányítottan ismerteti meg az evangéliumot a felnövekvő keresztények újabb és újabb nemzedékeivel és az egyháztagok egyetemével. Ennek eszközei a katekizáció, az evangélium prédikálása és a teológia.

A katekizálás és prédikálás egyaránt azt feltételezi, hogy a közvetítő, a tanító, a prédikáló egyaránt jól ismerje az evangéliumot és hallgatói sajátos élethelyzetét, kérdéseit és igényeit s az általa legmegfelelőbbnek vélt eszközök igénybevételével hallgatói lelkében megvalósítsa találkozásukat. A sajátos élethelyzet és állapot lemérésének kritériumai közül a legfontosabbak az egyéni és közösségi erkölcsi fejlettség foka, a „műveltségi szint“, az életkor, a különleges határhelyzet, melyben a hallgató vagy hallgatók vannak. A tanítás az egyetemes papság elvéből kiindulva minden keresztény joga és kötelessége, a keresztény egyházi gyakorlat, a mai világ és ember igényessége azonban e téren különleges szerepet ad a lelkésznek, mint a jézusi evangélium és az emberi lélek „szakemberének“.

A keresztény világ és a jézusi evangélium találkozásának másik módzata a teológiákban és teológiai irányzatokban ölt testet. A teológia, mint Istenről szóló örök tudomány át meg át van szöve születése korának uralkodó eszméitől s rendszereiben és irányzataiban nem más, mint evangéliumi válasz a kor kihívására. Korunk teológiája, felekezeti különbség nélkül, különösen jól példázza ezt. A 60-as évektől egy egész sor ún. ügy- vagy kontextuális teológia jött létre, olyan teológiai kísérletek, amelyek egy-egy egzisztenciális vagy más aktuális kérdés teológiai megalapozása körül kristályosodtak ki. Kísérleteket kell látnunk bennük; a ma hívó emberének az evangéliumtól többé-kevésbé eltávolodó, de annak jegye alatt álló szellemi útkeresésének jelzéseit.

Végül még csak annyit, hogy az evangéliummal való találkozást meghatározhatja az is, hogy a betűjét vagy szellemét keressük-e? Annak a tudatában, hogy a betű öl, a lélek pedig megelevenít, számunkra egy percig sem lehet kétséges az, hogy melyik út hová vezet. Egy a fontos: akarjuk és keressük a jézusi evangéliummal való találkozást.

## A VALLÁS JELENTŐSÉGE SCHWEITZER ALBERT SZEMLÉLETÉBEN\*

Schweitzer Alberttel azért érdemes foglalkoznunk, mert az ő filozófiai és teológiai gondolatai nagymértékben segítenek jelenkori életünk jobb megértésében és értékelésében. A vallásban Schweitzer szerint „választ keresünk arra az alapvető kérdésre, amellyel minden nap szemben találjuk magunkat: életünknek milyen értelmet és értéket kell adnunk? Mi vagyok én a világban? Mit akarok, és mit remélhetek benne? Nem akarom létezésemet úgy felfogni, mint amely a világot kitevő sok milliárd létezővel együtt keletkezik és eltűnik, hanem mint olyan életet, amelynek értéke van, ha azt a dolgok valódi megismerésében fogom fel és élem meg. A vallással kapcsolatosan minden kérdés arra irányul: miképpen tudom magamat, mint a világban és ugyanakkor Istenben létezőt felfogni?“

Három tételben foglalhatjuk össze mindazt, ami Schweitzer szerint a keresztény vallás mai jelentőségét bizonyítja:

a. A vallás nem egy különleges terület, nem áll a világon és az életen kívül, amelyet világunkban élünk.

b. A vallás mint erkölcsi elkötelezés nyilatkozik meg az egyes ember életében. Átalakítja az ember felfogását és tudatosítja a más élettel és a végtelen akarattal való kapcsolatát, amely minden élet alapját alkotja. Ha az egyén felfogja a szeretetnek lelkiismeretében jelentkező parancsát, akkor a közösséget is áthatja a szeretet. Így az Istenországa már a földi életben felragyoghat.

c. A vallásnak meg kell felelnie az igazságérzetnek. Ez a szempont — sajnos nem magától értetődő — egyike Schweitzer a vallás megértéséhez való legjelentősebb hozzájárulásának. Ezért elutasítja a vallás irracionális és gondolkodásra nem hajlandó vonásait, éppen úgy, mint azokat a törekvéseket, amelyek a gondolkodást bármily formában elutasítják.

Schweitzer a dogmatikus tantételekkel szembeállítja a szabad, „dogmamentes“ kereszténységet. Ezért nem meglepő, hogy sok keresztény teológus és egyházi ember által jelentéktelennek minősített 18. századi felvilágosodást a mély, etikai vallásosság virágzási időszakának tekinti. Szerinte a vallásnak a gondolkodással összhangban kell állnia. Ezért a vallás az életben csak akkor jelent igazi segítséget, ha gondolkodásunkban felelőssé tesz.

---

\* Megjelent a *Deutsches Pfarrerblatt* Heft 6 — Juni 1986. számában. *Die Gegenwartsbedeutung der Religion in der Sicht Albert Schweitzers* címen. Rövidített szöveg, fordította dr. Kovács Lajos.